

Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, № 954. Серія "Романо-германська філологія. Methodика викладання іноземних мов". – Харків, 2011. – Вип. 66. – С. 88–93.

УДК 811.111

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ПОРІВНЯННЯ* В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Л. М. Ікалюк, канд. філол. наук (Івано-Франківськ)

Ікалюк Л. М. Вербалізація концепту *ПОРІВНЯННЯ* в англomовній картині світу. У статті за допомогою дефініційного та семантико-графічного аналізів здійснюється об'єктивація в англomовній картині світу концепту *ПОРІВНЯННЯ*, який виступає основним засобом пізнання й вирізняє своє функціонально-семантичне поле вираження, де порівняльні конструкції є домінантною складовою.

Ключові слова: концепт, порівняння, порівняльна конструкція, семантичний граф.

Ікалюк Л. М. Вербалізація концепта *СРАВНЕНИЕ* в англomовній картині світу. В статті посредством дефініційного та семантико-графічного аналізів произведена об'єктивація в англomовній картині світу концепта *СРАВНЕНИЕ*, который является главным средством познания и выделяет свое функционально-семантическое поле выражения, где сравнительные конструкции – это доминантная составляющая.

Ключевые слова: концепт, сравнение, сравнительная конструкция, семантический граф.

Ikaljuk L. M. Verbalization of the Concept *COMPARISON* in English World View. By means of definition and semantic graph analyses, the article objectifies the concept *COMPARISON*, which is the main means of cognition and marks out its functional semantic field of expression where the comparative construction is a dominant constituent.

Key words: comparative construction, comparison, concept, semantic graph.

Актуальність нашого дослідження визначається загальною направленістю лінгвістичних досліджень у функціональному та когнітивному аспектах.

Свідомість людини слугує своєрідним резервуаром для різноманітних представлень навколишнього світу, одним з яких є концептуальна картина світу, дослідження котрої активно відбувається в наш час, оскільки достеменно не відома її структура. Як зазначає О. О. Селіванова, "концептуальна система людини складається із численних типів знань про дійсність, модельні світи (наукові, енциклопедичні, образні та ін.), а також досвіду, оцінок, психічних уявлень тощо. Певна частина цієї системи відображена у ментальному лексиконі, тобто може актуалізуватися вербально" [9, с. 74 – 75]. Тому, нас цікавить такий її складник, як мовна картина світу, бо це та частина концептуальної картини світу, яка визначається мовними засобами [12, с. 107]. Основою мовної картини світу є концептуальна система, яка в свою чергу складається з концептів [8, с. 175], що виражаються за допомогою функціонально-семантичних

категорій. Серед ядерних функціонально-семантичних категорій є категорія порівняння, що передає концепт ПОРІВНЯННЯ, притаманний когніції людини, оскільки в основі процесу пізнання лежить порівняння.

Об'єктом аналізу цієї роботи є концепт ПОРІВНЯННЯ в англomовній картині світу; предмет становлять особливості актуалізації структурних складових цього концепту. Мета статті полягає в об'єктивації концепту ПОРІВНЯННЯ в англomовній картині світу.

Термін "концепт" неоднозначно тлумачиться в сучасній лінгвістиці. Наведемо декілька із визначень. В. Кузнецов визначає концепт таким чином: "Концептом є загальний ментальний зміст..., те, що називають також смыслом... Така інтерпретація смислу мовного виразу має давню традицію, її приймали В. Гумбольдт, Г. Фреге, Б. Рассел, А. Черс, деякі представники російської філософії, зокрема Г. Шпет, І. Ільїн, М. Лосський та ін." [5, с. 21]. Концептом ми "оперуємо у своєму письмовому й усному мовленні, тому що охопити значення у всій його складності людина просто не встигає, іноді не може..." [6, с. 281].

Словник когнітивних термінів під ред. О. С. Кубрякової подає таке визначення концепту, яке вже стало класичним: "Концепт – термін, що слугує поясненню одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної в людській психіці" [4, с. 90].

Ю. С. Степанов розглядає концепт як згусток культури у свідомості людини, тобто те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини, і те, за допомогою чого людина сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї [13, с. 40].

Про суб'єктивність концепту говорить Й. А. Стернін: "Концепт – результат суб'єктивного, індивідуального пізнання; узагальнення, категоризації, і будь-яка типізація його, підведення під спільний знаменник, виведення загальних для груп людей чи народу в цілому концептів завжди буде являти собою його суттєве спрощення" [15, с. 14].

Як пише А. Вежбицька, "тільки надійно встановлені мовні універсалиї можуть створити солідну основу для співставлення концептуальних систем, закріплених в різних мовах, і для пояснення значень, закодованих в одних мовах (чи в одній мові) та не закодованих в інших" [3, с. 46].

Концепт, за визначенням О. О. Селіванової, – "ментально-психонетичний комплекс, що являє собою єдність знань, уявлень, почуттів, інтуїції, трансценденції, проявів архетипічно-несвідомого, що закріплені за певним знаком" [10, с. 77]. Крім того, у своїй пізнішій праці дослідниця вказує, що "концепт – інформаційна структура свідомості, різноsubstrатна, певним

чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості і позасвідомого" [11, с. 256].

Отже, підсумовуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що концепт – загальний ментальний зміст, одиниця пам'яті, згусток культури, результат індивідуального пізнання, метально-психонетичний комплекс та інформаційна структура свідомості. Концепт має складну структуру і реалізується різноманітними мовними засобами та способами. Поняття концепту потребує подальшого аналізу, оскільки залишається невизначеним питання, які саме концепти складають концептуальну систему.

До тепер не існує сталого підходу до аналізу концептів. М. В. Піменова висуває п'ять етапів дослідження концепту: 1 – аналіз лексичного значення та внутрішньої форми слова, яке представляє концепт; 2 – виявлення синонімічного ряду ключової лексики-репрезентанта концепту; 3 – опис способів категоризації концепту в мовній картині світу; 4 – визначення способів концептуалізації як вторинного переосмислення відповідної лексики, вивчення концептуальних метафор та метонімії; 5 – дослідження сценаріїв [8, с. 176–177; 7, с. 15].

При дослідженні концепту ПОРІВНЯННЯ англійської мови виокремлено такі етапи:

- 1) аналіз значення лексики *comparison* за словниковими дефініціями;
- 2) опис концепту ПОРІВНЯННЯ за його асоціативним полем та за допомогою семантичних графів;
- 3) визначення лексико-семантичної сполучуваності компонентів порівняльної конструкції англійської мови.

Вивчення вербалізованої частини є основним засобом дослідження змісту та можливої структури концепту [пор. 1, с. 52; 2, с. 27–28; 4, с. 90]. "Слова виражають у спілкуванні комунікативно релевантні ознаки концептів, ось чому жодне слово у жодному акті мовлення не може виразити весь зміст концепту – він (зміст концепту) ніколи не затребуваний у спілкуванні повністю через свій глобальний обсяг" [14, с. 65]. Оскільки репрезентантом вербалізованої частини є мовний знак, концептуальний аналіз проводиться на основі семантичного аналізу, що спирається не на семантичну структуру слова загалом, а на кореляцію слова з концептом [10, с. 120–122]. Хоча концепт і має власне мовне вираження у вигляді конкретного мовного знака, однак його структура не адекватна семантичній структурі відповідних слів. Відповідно ми визначаємо характерні риси в рамках уже існуючих окремих концептів і використовуємо їх у формуванні нових концептів [17, с. 18]. Отже, існує безліч концептів, оскільки на даний момент неможливо визначити всі складові свідомості. Одним з основних концептів, на нашу думку, є концепт ПОРІВНЯННЯ, оскільки, як ми вже зазначали, пізнавати – значить порівнювати.

Насамперед здійснюємо аналіз лексеми "comparison" на основі дефініцій словників, див. Табл. 1, з метою з'ясувати через її значення, що розуміється під порівнянням в англomовній картині світу, і таким чином підтвердити існування концепту ПОРІВНЯННЯ загалом і в англomовній картині світу зокрема:

Таблиця 1

Дефініційний аналіз лексеми "comparison"

№	Компонент лексичного значення	1*	2	3	4	5	6	7	8
1	The act of comparing.	+	+	+	+	+	+	+	+
2	The state of being compared.	+	+	+	+	+	-	-	+
3	A likening; illustration by similitude; comparative estimate or statement.	+	+	+	+	-	-	+	+
4	Capability of being compared or likened.	+	+	+	+	+	-	-	-
5	<i>Gram.</i> The inflection of modification of an adverb or adjective that indicated the degree of superiority or inferiority in quality, quantity or intensity.	+	+	+	+	+	-	-	+
6	<i>Rhetoric</i> A figure of speech, as a simile, by which one thins is compared to another	-	-	+	-	-	-	-	-
7	An examination of the differences between the persons or things	-	-	-	-	-	+	+	+

* Назва словника:

1. The Random House College Dictionary.
2. The American Heritage Dictionary of the English language.
3. Webster's New World Dictionary of the American Language.
4. Webster's New World Dictionary of American English.
5. Oxford ESL Dictionary For Students of American English.
6. Cambridge Dictionary of American English.
7. Macmillan Essential Dictionary for Learners of American English.
8. Longman Exams Dictionary.

Дефініційний аналіз свідчить, що домінантними компонентами лексичного значення є:

- а) The act of comparing;
- б) The state of being compared;
- в) A likening; illustration by similitude; comparative estimate or statement;
- г) Capability of being compared or likened;
- д) The inflection of modification of an adverb or adjective that indicated the degree of superiority or inferiority in quality, quantity or intensity,

що дає нам підставу говорити про те, що порівняння полягає у детермінації (значення а) та б)) подібностей (значення в)) між сумісними предметами та їх діями (значення г)), які в мові передаються за допомогою компаративних тверджень (значення в)) та ступенів порівняння прикметників та прислівників (значення д)). Згідно з новітніми словниками порівняння також полягає у визначенні відмінностей між предметами та їх діями:

- е) An examination of the differences between the persons or things;

і це значення, хоча і є периферійним, повинно братися до уваги при подальшому дослідженні порівняння як мовної категорії.

Далі проведемо аналіз семантичного графа лексеми *comparison* (порівняння), генерованого комп'ютерною програмою, створеною у Стенфордському університеті (див. станом на 07 вересня 2007 р.) [16]:

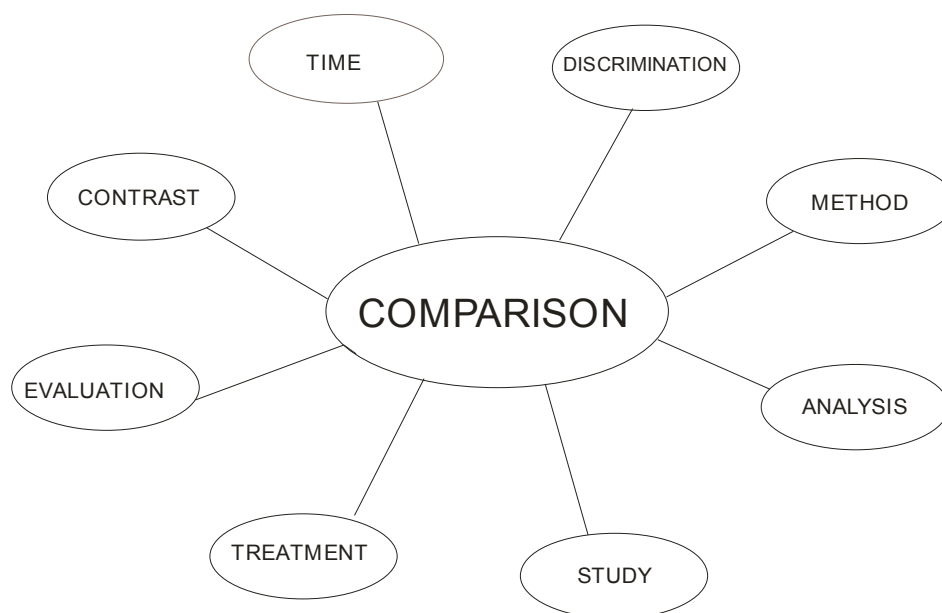

Рис. 1. Семантичний граф лексеми *comparison*

Згідно зі семантичним графом первинними вершинами лексеми *comparison* (порівняння) є *evaluation* (оцінка), *contrast* (протиставлення), *time* (час), *discrimination* (розрізнення), *method* (метод), *analysis* (аналіз), *treatment* (ставлення) і *study* (вивчення). Однак відповідно до

дефініцій вищезгаданих словників у семантичній структурі лексем *time, method, treatment* і *study* немає семи "порівняння", тому їх не можна включити до семантичного графа концепту ПОРІВНЯННЯ. Звідси, ініціальною вершиною семантичного графа концепту ПОРІВНЯННЯ є *comparison*, первинними вершинами – *evaluation, analysis, contrast* і *discrimination*:

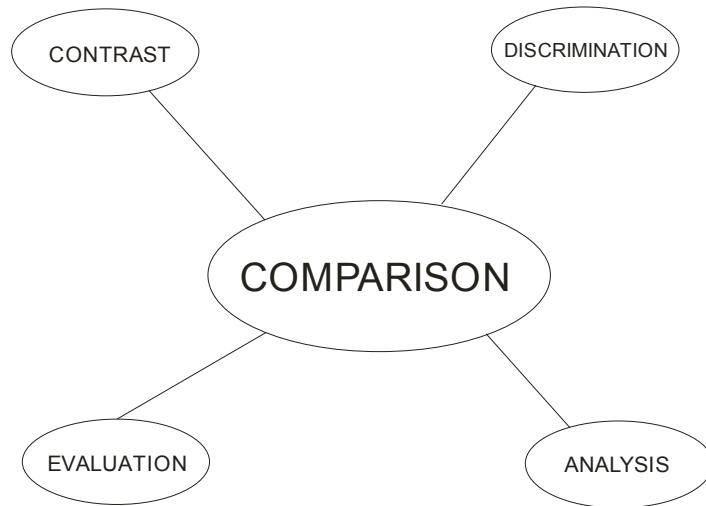

Рис. 2. Первинні вершини семантичного графа концепту ПОРІВНЯННЯ

Далі генеруємо первинні та вторинні вершини лексем *evaluation, analysis, contrast* і *discrimination* і на основі проведеного дефініційного аналізу та семантичних графів комплементуємо семантичний граф концепту ПОРІВНЯННЯ (див. рис. 3).

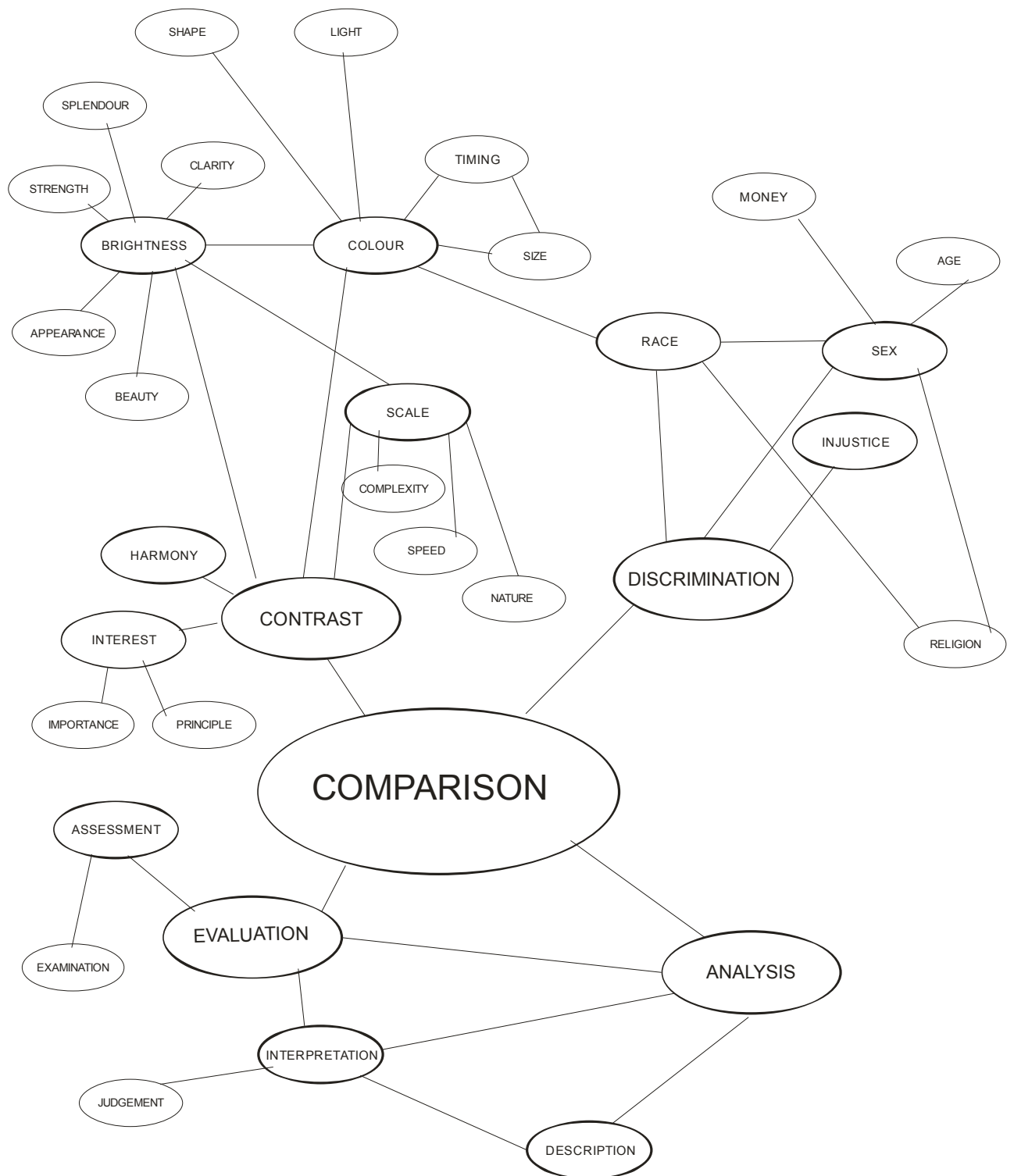

Рис. 3. Об'єктивація концепту ПОРІВНЯННЯ

Згідно зі схемою, ініціальною вершиною семантичного графа концепту ПОРІВНЯННЯ є *comparison* (порівняння), первинні вершини, які напряду пов'язані з ініціальною вершиною, відображають суть порівняння як засобу пізнання – *evaluation* (оцінка), *analysis* (аналіз), *contrast* (протиставлення), *discrimination* (розрізнення). Вторинні – *assessment* (оцінювання),

interpretation (тлумачення), *description* (опис), *interest* (інтерес), *harmony* (гармонія), *scale* (градація), *injustice* (несправедливість), *race* (рід), *sex* (стать), *colour* (колір), *brightness* (яскравість) – та третинні вершини – *judgement* (рішення), *examination* (огляд), *importance* (важливість), *principle* (принцип), *religion* (релігія), *nature* (природа), *speed* (швидкість), *complexity* (складність), *beauty* (краса), *appearance* (зовнішність), *age* (вік), *size* (розмір), *strength* (сила), *splendour* (розкіш), *clarity* (ясність), *shape* (форма), *light* (світло), *timing* (координація), *money* (гроші) – формують функціонально-семантичне поле порівняння.

Отже, дефініційний та семантико-графічний аналізи підтверджують, що концепт ПОРІВНЯННЯ існує в нашій свідомості та виступає основним засобом пізнання й вирізняє своє функціонально-семантичне поле вираження, де порівняльні конструкції – домінантна складова. Об'єкт й суб'єкт конструкцій складають вторинні та третинні вершини семантичного графа. Визначення лексико-семантичної сполучуваності компонентів порівняльної конструкції англійської мови, що є третім етапом дослідження концепту ПОРІВНЯННЯ стане предметом нашого подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабушкин А. П. Концепты разных типов в лексике и фразеологии и методика их выявления / А. П. Бабушкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : научное издание [под ред. И.А. Стернина]. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 52–57.
2. Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова / Н. Н. Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : научное издание [под ред. И. А. Стернина]. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 25–36.
3. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
4. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. [под общ. ред. Е. С. Кубряковой]. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
5. Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание / В. Г. Кузнецов. – М. : МГУ, 1991. – 191 с.
6. Лихачев С. Д. Концептосфера русского языка / С. Д. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : антология. – М. : Academia, 1997. – С. 280–289.
7. Пименова М. В. Методология концептуальных исследований / М. В. Пименова // Антология концептов / [под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина]. – М. : Гнозис, 2007. – С. 14–16.

8. Пименова М. В. Принципы категоризации и концептуализации мира / М. В. Пименова // *Studia Linguistica Cognitiva*. – Вып. 1. Язык и познание: Методологические проблемы и перспективы. – М. : Гнозис, 2006. – С. 172–186.
9. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О. О. Селіванова. – К. : Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с. – Бібліогр. в кінці розділів.
10. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монографическое учебное пособие / Е. А. Селиванова. – К. : Брама, 2004. – 336 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
12. Серебренников Б. А. Предисловие / Б. А. Серебренников // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 3–7.
13. Степанов Ю. С. Концепт / Ю. С. Степанов // Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1997. – С. 40–76.
14. Стернин И. А. Когнитивная интерпретация в лингвокогнитивных исследованиях / И. А. Стернин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1 (001). – С. 65–69.
15. Стернин И. А. Может ли лингвист моделировать структуру концепта? / И. А. Стернин // Когнитивная семантика : Материалы Второй Международной школы-семинара по когнитивной лингвистике, 11-14 сент. 2000 г. / [Отв. ред. Н. Н. Болдырев ; Редкол. : Е. С. Кубрякова и др.] : В 2 ч. Ч. 2. – Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2000. – С. 13–17.
16. Semantic graphs [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://infomap.stanford.edu/cgi-bin/semlab/infomap/graphs/build_semantic_net.pl
17. Smith Edward E. Categories and concepts / Smith Edward E. & Douglas L. Medin. – Cambridge, MA. : Harvard University Press, 1981. – 213 p.